

DERGİLERDEN

Nevzat GÖZAYDIN

Yıllardan beri dergi yayıncılığı konusunda bir hayli zengin malzemeyi yurdumuzun çeşitli bölgelerinde görmekteyiz. Çeşitli kurum, kuruluş ve kişiler, yayın hayatındaki binbir sıkıntıya rağmen, dergilerinin ömürlerini uzatma yollarını aramışlardır ve bugün de aramaktadırlar. Nispeten daha rahat durumda olanların büyük bir bölümü, resmî kurumlardır. Bunlar arasında da önde gelenler üniversiteler ile onlara bağlı alt kuruluşlardır.

Türk diliyle ilgileri bakımından TDK Kitaplığına gelen dergileri gözden geçirdiğimde, en uzun ömürlü olanlar arasında *Ankara Üniversitesi / Dil ve Tarih –Coğrafya Fakültesi* dergisi başlarda yer almaktadır. Elli beş yıllık bir dergiyi fakültede değişen kadrolar yüzünden her yıl düzenli bir biçimde yayımlamak başlı başına bir sıkıntı kaynağıdır. Elimizdeki son ciltler 54. ve 55. yıllara aittir.

Bu fakültenin Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Abdullah Gündoğdu'nun “Türk Dil Birliğinin Sonbaharı (1926-1941 Latin Alfabesi Dönemi)” başlığını taşıyan çalışması, hayli geniş bir coğrafyadaki Türk topluluklarında ortaya çıkan görüntüleri ele alan bir yazıdır (yıl: 54, sayı: 2, 2014, s.1-18).

Yazar önce dilimizin tarihî dönemlerini iki sayfada toparladıktan sonra, “İlk Aydınlanmacılar ve Türk Dil Birliğinde Bahar Havası” alt başlığında hem Türkiye’de hem Rusya Müslümanları arasında yenileşme ve millî uyanışın başladığı 19. yüzyılın tamamındaki görüntüyü Türkçe birliğinin ilkbaharı olarak değerlendirmektedir. Ahmet Vefik Paşa, Ali Süavi, Şemsettin Sami, Süleyman Hüsnü Paşa Türkiye’de

önemli rol oynarken İdil-Ural bölgesinde Kursavi, Mercani ile öğrencileri Hüseyin Feyizhani, Kayyum Nasiri çaba harcamışlardır.

Yaz dönemi ise Millî Uyanış Dönemi olup burada Namık Kemal, Ziya Paşa, Ahmet Mithat Efendi ile onlardan sonraki yıllarda Ziya Gökalp, Yusuf Akçura özellikle *Türk Ocağı* ve *Türk Yurdu* dergileri çevresinde bir yandan dili sadeleştirme, diğer yandan soydaş topluluklarla kolay anlaşabilmeyi sağlama yolunda yayınlar yapmışlardır. Kafkasya’da Hasan Bey Zerdabi, İsmail Gaspıralı onlarla aynı yolu tutmuştur. Gaspıralı’nın yayımladığı *Tercüman* gazetesi aracılığıyla düşüncesini “... *Bu dil, Balkanlardan Çin’e kadar her yerde anlaşılacak, Boğaziçi kayıklararı tarafından kullanıldığı gibi, Kaşgar deveçilerinin de işine yarayacaktır*” cümlesiyle vurgulamıştı.

Arap harflerinin Türkçenin fonetiğine uymadığı gerekçesiyle önce Rusya Türkleri sonra da Türkiye Cumhuriyeti Latin harflerine geçmeyi planlamış ve uygulamıştır. Yazar bu döneme “dil birliğinin sonbaharı” demektedir. Bu alt başlık içinde hayli zengin bilgiler aktaran Gündoğdu, Kiril harflerine geçişi de “kara kış” olarak nitelendirmektedir. Ancak gerek sonbahar gerek kış döneminde gerçekleştirilen Türkiye’deki çalışmalarından hiç söz etmemiştir. Yazının bu eksikliğini tamamlamış olsaydı, okuyucular rahatlıkla bir karşılaştırma yapma imkânına kavuşmuş olurlardı. Yazarın konuyla ilgili geniş bir kaynakça kullandığı da görülmektedir.

AÜ/DTCF dergisinin aynı cildinde önemli başka bir yazıyı Ülkü Çetinkaya kaleme almıştır: “Bir Kadın Şehrengizi: Azizi’nin İstanbul Şehrengizi” (s. 229-268). Divan edebiyatında 16.-18. yüzyıllar arasına ortaya çıkmış, genellikle bir şehrin güzellerinin, bazen de şehrin doğal ve tarihi güzelliklerinin tasvir edildiği, manzum eserler “şehrengiz” olarak adlandırılmıştır. Fars edebiyatında 12. yüzyıldan itibaren varlığı bilinen bu tür, edebiyatımızda mesnevi biçiminde kaleme alınmıştır. Azizi’nin hem Divan’ı hem de İstanbul şehrengiz’i olduğunu belirten Çetinkaya bu tür hakkında geniş bilgi aktardıktan sonra, eserin muhtevasına ilişkin düşüncelerini de metinden seçtiği örnek mısra ve beyitlerle göstermiştir.

Ülkü Çetinkaya’nın şu sözleri günümüzde dikkate alınması gereken değerli bir düşüncesidir: “...*kendi dönemi için, kadından, kadın aşkından övgüyle söz eden, kadın ve erkeğe insan olarak eşit değer atfeden olumlu bakış açısının sergilendiği nadir örneklerden biri olması bakımından da özgün ve önemli bir eserdir.*”

Türkçede ad bilimi ile ilgili araştırmaların son yıllarda çoğaldığı görülmektedir. Gerek kişi adları gerek yer adları konusunda bir yandan yerel özellikler üzerinde duran yazarlar olduğu gibi, adları sistematik sınıflandıran çalışmalar az da olsa bulunmaktadır. Söz konusu fakültenin Alman dili ve edebiyatı bölümünde görevli olan Betül Yalçınkaya fakülte dergisinde konuya karşılaştırmalı bir araştırma ile katkıda bulunmuştur: “Almanca ve Türkçe Ad Verme Gelenekleri” (yıl: 55, sayı: 1, 2015, s. 363-379).

Her toplumda kişileri ayırma, onlara verilen adlarla ilk özellik olmaktadır. Almanca’yı Batı, Türkçeyi Doğu kültür temsilcisi olarak nitelendiren Yalçınkaya, her iki dildeki benzerlikler ile farklılıklar üzerinde durmuş, bu konuda bazı örnekleri de aktarmıştır. Taradığı yazılı kaynaklardan edindiği bilgilerle sosyokültürel ad koyma ilkelerinden toplamların nasıl ve ne ölçüde etkilendiğini, ad ile ilgili uygulamaların dinde ve kültür hayatında ne kadar etkili olduğu hakkında bazı hükümlere varmıştır. Ancak yazarın Almanca kaynakları kullandığı kadar Türkçe kaynaklardan pek az yararlandığını önemli bir eksiklik olarak belirtmek gerekir. Sadece Türk adlarını işleyen kaynakları bir tarafa bırakın, her iki dili yakından ilgilendiren çalışmalardan da haberdar değildir. Türkiye’de ilk defa tarafımdan gündeme getirilen bu karşılaştırmalı konu ile ilgili olarak yayımladığım şu yazıları da değerlendirebilseydi, yararlı bir çalışmayı tamamlamış olurdu:

-“Almanya’da Çalışan Türk İşçileri Arasında Dil-Folklor Olayları Üzerine”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C.:16, S. 307, Şubat 1975, s. 7217-7218,

-“F. Almanya’daki Vatandaşlar Arasında Dil ve Kültür Değişmelerinden Bazı Örnekler”, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, KB-MİFAD Yay., Ankara, C. 4, 1982, s. 209-225,

Bir dizi olarak ayrıca şu yazılar görülebilirdi:

-Adımız Andımızdır...veya Türkiye’deki Adlar Üzerine Oyunlar”, (I), *Türk Dili*, S. :619, Temmuz 2003, s. 3-16; (II), *Türk Dili*, S.: 620, Ağustos 2003, s. 128-134; (III), *Türk Dili*, S.: 634, Ekim 2004, s. 351-364 ve (IV), *Türk Dili*, S.: 656, Ağustos 2006, s. 146-155.

Türkiye’deki Türkoloji çalışmalarının bilim düzeyini yükselten en eski kuruluş olarak İstanbul’daki Türkiyat Enstitüsü başta gelir. Düzenli olmasa da yayımladıkları *Türkiyat Mecmuası*’nın 2015 yılına ait son cildinde şu yazılar dikkatimizi çekmiştir.

Ali Cañçelik “Nesîmî Divanında “İnsan”, “Âdem” ve Bazı Temel Vasıfları” başlıklı yazısında ilginç bir yol izlemiştir. İnsanın; ayetlerde, hadislerde ve değişik dinî metinlerde inançlarının, düşüncelerinin ve davranışlarının farklı sıfatlarla nitelendirildiğini vurgulayan yazar, Nesîmî Divanı’ndaki örneklerden hareket etmiştir. Şair her iki kavramı da kullanmış, ancak bunlara farklı anlamlar yüklemiş ve özellikleri üzerinde durmuştur. Cañçelik, “insan kendisine verilen halifelik görevini yerine getirme sürecinde iyiyi kötüden ayırt etme, dünyanın geçici hazlarının peşine düşmeme iradesini gösterebilirse dünyada izzet ve şeref bulmakta, aksi hâlde aşağılık bir konuma tenzil edilmektedir” dedikten sonra bunlarla ilgili örnek beyitleri aktarıp açıklamalarda bulunmuştur. Hemen her sayfanın altında ele aldığı düşünce ile bağlantılı bibliyografyayı göstermiş olduğuna bakarsak, yazarın konuya hayli egemen olduğu kolayca anlaşılır. Onun asıl yararlandığı kaynak, TDK Yayını (2002) olan ve Hüseyin Ayan tarafından kaleme alınan *Nesîmî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni, I-II* başlığını taşıyan çalışmadır.

Yazar yeri geldiğinde başka şahsiyetlerin, Mevlana’nın ve Fuzuli’nin örneklerini de kullanarak başarılı bir çalışma yapmıştır.

Türkiyat Mecmuası’nın aynı cildindeki başka bir yazıyı Sinan Bakır hazırlamıştır: “Orhan Kemal’in Hikâyelerinde Anlatıcı ve Bakıcı Açısı” (s. 31-60). Toplumcu ve gerçekçi edebiyatımızın önemli temsilcilerinden olan Orhan Kemal’in eserlerinde kendi inançlarının ve ideolojisinin okuyucuya açıkça dikte edilmediği görülür. İyilerle kötülerin mücadelesinde hem yazar hem anlatıcı taraf tuttuğunu belli etmez, kararı okuyucuya bırakır.

Sinan Bakır, yazarın şu kitaplarını öncelikle işlemiştir: “*Ekmek Kavgası, Sarhoşlar, Çamaşırcının Kızı, Küçük, Grev, 72. Koşuş, Kardeş Payı, Önce Ekmek*”. Bu hikâyelerde düşününçesinin altını çizmeye yarayan örnek parçaları da aktaran araştırmacı başarılı bir çalışma yapmıştır. Onun yararlandığı cümleler, konuşmalar zaten canlı diyaloglardır. Tıpkı bir tiyatrodaki olaylar sahnelenmiş gibidir. Bunun doğal bir sonucu olarak onun bazı eserlerinin tiyatroya, sinemaya ve tv dizilerine uyarlandığını da göz önünde tutarsak Bakır’ın isabetli bir çalışmaya imza attığını da söyleyebiliriz.